

SIYOSIY GEOGRAFIYA FANINING PREDMET, MAQSADI VA VAZIFALARI

Nabiyeva Mohlaroy Shuhratbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola uning asosiy tushunchalari hamda bu fan ortidan yuzaga kelayotgan turli xil davlatlar aro tahdidlar hamda havflar bo'yicha fikr mulohazalar yuritilgan. Shu bilan birga yoshlarni mana shu fanga bo'lgan qiziqish jarayoni bilan bog'lab turadigan axborotlaridan, yot ma'naviy ta'sirlardan ximoya qilishda dunyoda kechayotgan siyosiy geografiyaning ahamiyatli masalalari o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlar: *siyosiy geografiya, siyosiy xarita, feodalizm, kapitalizm, ekologik determinizm, Geosiyosat, sovuq urush.*

Kirish

Siyosiy geografiya tadqiqotining asosiy yo'nalishlari, Dunyo davlatlarining siyosiy va davlat tuzumi, boshqaruv shakllari va ma'muriy-hududiy tuzilishining xususiyatlarini o'rganish, Davlat hududining shakllanishi, uning siyosiy-geografik o'rni va chegaralarini o'rganish, Aholining ijtimoiy tarkibidagi (jumladan, aholining milliy va diniy tarkibidagi) geografik farqlarni hisobga olish; Partiya-siyosiy kuchlarning uyg'unlashuvini tahlil qilish, Turli hokimiyat organlariga saylovlarning geografik xususiyatlarini o'rganish. Siyosiy geografiya turli fanlar chorrahasida joylashgan bo'lib, ko'plab ijtimoiy fanlar, birinchi navbatda siyosatshunoslik, tarix, sotsiologiya, xalqaro va davlat huquqi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu uni jamiyat hayotiga ancha integratsiyalashgan. Shu bilan birga, bu fan aniq ijtimoiy-iqtisodiy hududiy ob'ektlar va ularning elementlari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishni maqsad qilganligi sababli geografik fanlar tizimiga kiradi.

“Siyosiy geografiya” atamasining muallifi 18-asr o'rtalarida jismoniy va madaniy-geografik omillar bilan siyosiy jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlik mavjudligini ko'rsatgan frantsuz Turgo hisoblanadi. Mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida u XIX asr oxiri - XX asr boshlarida shakllangan.

Siyosiy geografiyaning kelib chiqishi iqtisodiy geografiyaning kelib chiqishi bilan bog'liq bo'lib, ilk amaliyotchilar asosan fizik geografiya, milliy hududlar va davlat hokimiyati o'rtasidagi munosabatlarning harbiy va siyosiy oqibatlari bilan shug'ullanishgan. Jumladan, mintaqaviy geografiya bilan yaqin aloqada bo'lib, u hududlarning o'ziga xos xususiyatlariga va ekologik determinizmga, jismoniy muhitning inson faoliyatiga ta'siriga urg'u berdi.

Xorijiy tadqiqotchilar Siyosiy geografiyada birinchi navbatda geografik usullardan (shu jumladan kartografik) foydalaniladi. Uning nazariy asoslarini shakllantirishda tabiat tarixi va tarixni ko'p tomonlama taqqoslash g'oyasini ilgari surgan nemis geografi Karl

Ritter (siyosiy va geografik fikr asoschisi) asarlari muhim rol o'ynadi. insoniyatning. Keyinchalik bu g'oya antropogeografiyaning asosini tashkil etdi, uning eng ko'zga ko'ringan vakili K. Ritter izdoshi - F. Ratsel edi. Ratzel Germaniyaning dunyodagi o'rni haqidagi muhokamalarda faol ishtirok etdi. U Mustamlaka qo'mitasining asoschisi bo'lgan va Germaniya mustamlaka imperiyasi g'oyasini astoydil himoya qilgan. Shu bilan birga, Ratzel bir qator nazariy asarlar yozgan, ularda uning ajoyib bilimi namoyon bo'ladi: "Siyosiy makonni o'rganish" (1895), "Davlat va tuproq" (1886) va ayniqsa "Siyosiy geografiya. Xartshorning fikricha, bunday "milliy g'oya" ilgari yo'qotilgan hududlarni qaytarish (irredentizm), milliy o'z taqdirini o'zi belgilash, davlat chegarasining zaif qismini himoya qilish g'oyasi bo'lishi mumkin. Siyosiy geografiyaga qiziqish biroz pasayib ketganidan so'ng, 1970-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab bu yo'nalishdagi tadqiqotlar yana keskin kengaydi. Siyosiy geografiya kuchli obro'ga ega bo'ldi va yaxshi moliyalashtirildi. Maxsus jurnallar, jumladan, 1980-yillarda nashr etilgan bir nechta yangilari, ko'plab ilmiy monografiyalar, atlaslar, ma'lumotnomalar nashr etiladi.

Geosiyosat, siyosiy tarix, siyosiy geografiya, gesiyosiy makon, siyosatshunoslik, geosiyosiy manfaat, milliy manfaat, geostrategiya, geosiyosiy aktorlar "Geosiyosat asoslari" fan va siyosiy amaliyot sifatida. Geosiyosat fan sifatida XIX asr oxirlari - XX asr boshlarida vujudga keldi. Uning vujudga kelishi yirik mustamlakachi davlatlarning vujudga kelishi, dunyoni bo'lib olishga intilish, jahon savdosining yuksalishi, sanoat inqilobining tugallanishi, sanoat va moliya kapitalining rivojlanishi, jahon bozori uchun kurashning avjiga chiqishi, yangi bozorlarga, mustamlakalarga ega bo'lishga intilish va uning ustiga qurilgan siyosatning hosilasi sifatida kechdi. Shunday bo'lsada bugungacha uning shakli - shamoyiliga, tadqiqot doirasiga, ob'yektiga aniq bir ta'rif berilmadi. Bu bir tomondan yangidan shakllangan har bir fan uchun o'ziga xos xususiyat bo'lsa, ikkinchi tomondan geosiyosiy jarayonlarning naqadar murakkabligi bilan izohlanadi. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda, ayniqsa - sovuq urush" tugashi arafasida "Geosiyosat" atamasi ommabop atamaga aylandi. Fransuz olimi Iv Lakostning e'tirof etishicha - geosiyosat" atamasi 1980 - yillardan boshlab, ayniqsa "sovuq urush" davri tugaganidan keyin nihoyatda keng qo'llanila boshlandi. Bugungi kunda bu atama barcha davlatlarning OAV larida jurnalistlar nafaqat Yevropa davlatlari o'rtasidagi hududiy raqobatchilikni, ayni damda unga qarshi jamoatchilik fikridagi e'tirozlarni ham ko'tarib chiqishmoqda. Ba'zan esa geopolitika atamasi turli hodisalarga, jumladan hech qanday aloqasi yo'q hodisalarga nisbatan ham ishlatilmoqda. «The Economist» jurnalida e'tirof etilishicha geopolitika tamasi fundamental hodisa hisoblansada, uni shunday bir yorliqqa qiyoslash mumkinki, bu yorliqni istalgan hodisaga ilib qo'yish mumkin.

Geosiyosat fan sifatida XX asr boshlariga kelib paydo bo'ldi. Uning shakllanish jarayoni jahondagi iqtisodiy, siyosiy jarayonlarning keskin rivojlanishi davriga to'g'ri keldi. Nafaqat ilmiy doirada, balki siyosatshunoslar o'rtasida ham «geosiyosat» tushunchasiga nisbatan yagona bir ta'rif yo'q. Mavjud ta'riflar u yoki bu darajada bir - birini to'ldirsada, ma'lum jihatdan bir - biriga qarama - qarshi hamdir. O'z navbatida geosiyosatning ob'yekti va sub'yekti haqida ham turlicha qarashlar bor. Albatta, bildirilgan fikrlarga salbiy munosabat bildirish kerak emas, balki ularga geosiyosat ob'yektining murakkabligi bilan izohlanadi. Umuman olganda geosiyosat hukmronlik vositalari va u bilan bog'liq bilimlar mohiyati to'g'risida fan sohasi sifatida izohlanadi. Fransuz geosiyosatchisi Mishel Fushe ingliz va nemis geosiyosati xususida fikr yuritib jahonda iqtisodiy va siyosiy hukmronlikni qo'lga kiritish ustida kurash natijasidagi ehtiyoj natijasida yuzaga kelganligini ta'kidlaydi. Uning fikricha geosiyosat faqatgina uslub hisoblanmasdan, ayni damda tasavvur va amaliyot ham hisoblanadi. Negaki dastlabki geosiyosatchilar sifatida turli davrlarda turli hukmdorlar maydonga chiqishgan. Geosiyosatni tasavvur sifatida shu ma'noda e'tirof etiladiki qator geosiyosiy maktablar ilgari surgan nazariy muhokamalar dunyo haqidagi tasavvurlarni inikos ettirgan, u yoki bu davlatning olib borayotgan siyosatini belgilab bergan. Geosiyosat metod sifatida ilmiy, pedagogik ahamiyatga ega bo'lgan bilimlar mohiyatini ifoda etgan.

Xulosa

Geosiyosat tushunchasi va uning asosiy aspektlari. "Geosiyosat" ("Geopolitika") so'zi garchi yunon tilidagi "geo" (yer) va "politicos" (davlatni boshqarish san'ati) jumlaridan olingan bo'lsada, o'zbek siyosiy lug'atiga nemis tilidagi "geopolitik" so'zidan kirib kelgan desak to'g'ri bo'lar. Qolaversa, bahs etayotganimiz geosiyosat nazariyasi ham avvalo nemis geosiyosiy maktabida tugal shakllangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga ko'ramiz. – T.: O'zbekiston, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichiga ko'taramiz. – T.: O'zbekiston, 2017.
4. Abidov A. A. Dunyo neftgazli hududlari va aklatoriyalari. Monografiya. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Toshkent Davlat Texnika universiteti. – T.: "Sharq", 2009.
5. Aybulatov N.V. Klassicheskie geopoliticheskie teorish evropoyskix nauchnix shkol: germanskoy, fransuzkoy, italyanskoy. – 2016.
6. Bogaturov A.D. Velikie derjav na Tixom okeane. M., 1997.